

FOKUS PÅ SPRÅK

SPESIALUTGAVE / NR 33 / Desember 2015

PORTUGISISK I VERDEN

Brasil
Portugal
Timor Leste
Macau
Angola
São Tomé e Príncipe
Moçambique
Guiné-Bissau
Cabo Verde

Diana Santos

PORTUGISISK I VERDEN

Portugisisk åpner dører overalt i verden - fra Brasil til Angola og fra Macao til Portugal. I dette heftet får du en liten smak på alt du kan oppleve hvis du lærer portugisisk: et vakkert språk, en fascinerende historie og et fantastisk kulturelt mangfold.

Portugisisk i verden er skrevet av portugisiskprofessor Diana Santos ved Universitetet i Oslo på oppdrag fra Fremmedspråksenteret. Forfatteren takker Jan Engh, Vanda Morgado og Ana Engh for hjelp med teksten, og Ana Rita Ferreira for bistand med bildevalg og tilrettelegging.

Publikasjonen er støttet av Det portugisiske språk-instituttet Camões samt Den brasilianske og Den portugisiske ambassaden til Norge.

År	2015
Utgiver	Fremmedspråksenteret
Utgiversted	Halden
Ansvarlig redaktør	R. Steinar Nybøle
Redaktør	R. Steinar Nybøle
Bilredaktør	Tina Buckholm
ISSN	1890-3622
ISBN trykket	978-82-8195-068-9
ISBN på nett	978-82-8195-069-6

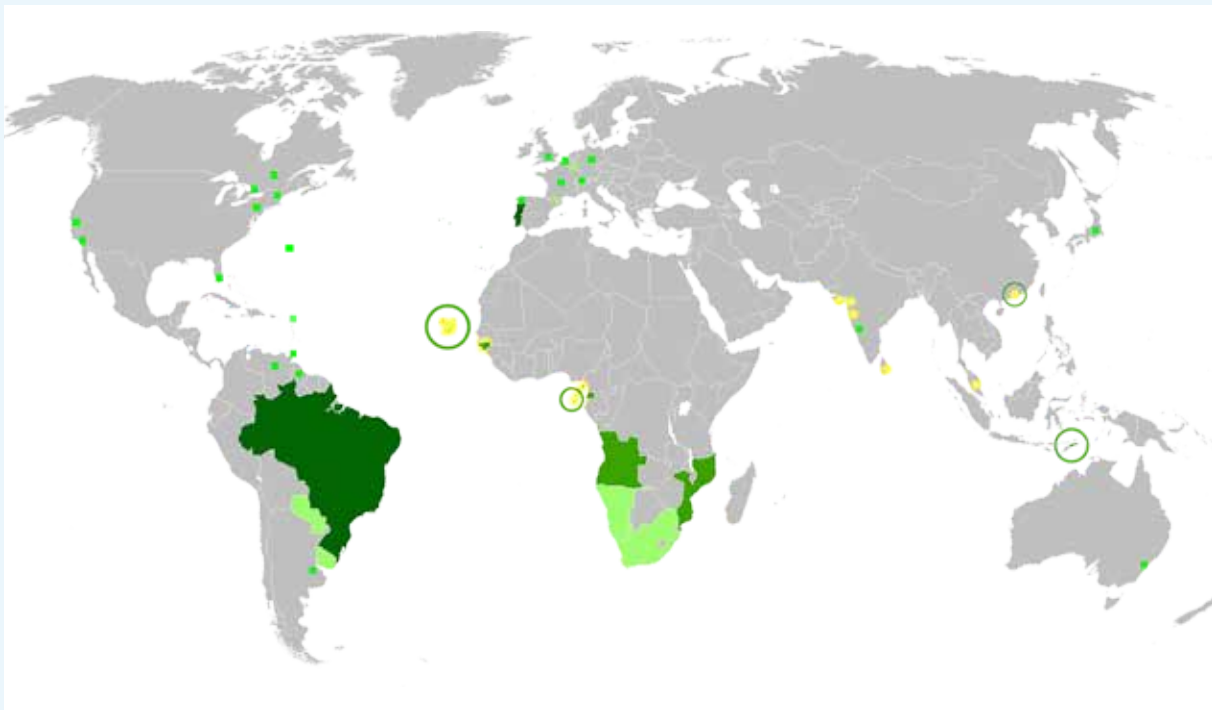
INNHold

Portugisisk i verden	s. 4
Norge og portugisisktalende land	s. 6
Oppdagelsesreisene: «Nye verdener til verden»	s. 9
Noen viktige personer før og nå	s. 10
Lusofoni: Mangfoldige kulturer	s. 13
Språket	s. 20
Sport, fritidssysler og folkelig kultur	s. 24
Teknologi og vitenskap	s. 27
Passer portugisisk for meg?	s. 28
Lenker og lesestoff	s. 30

PORTUGISISK I VERDEN

Hvordan kan det ha seg at portugisisk blir snakket rundt om i nesten hele verden? Det er fordi portugiserne var herrer over havet på 1400- og 1500-tallet. De knyttet sammen alle verdensdelene ved å finne nye handelsveger. Eller som den store portugisiske dikteren Camões skreiv: «De ga nye verdener til verden».

Før portugiserne startet oppdagelsesreisene sine, kunne man bare reise mellom Europa, Middelhavslandene og Kina over land. Det portugisiske herredømmet over sjøen bandt sammen verden. De første virkelige verdenskartene ble tegnet på grunnlag av opplysninger fra de portugisiske oppdagerferdene.

Kart over land der det blir snakket portugisisk © Wikipedia

De nye oppdagelsene forandret verden: Tidligere hadde europeerne ment at Middelhavet var midtpunktet i verden, men portugisiske sjøfolk utforsket Atlanterhavet og krysset Det indiske hav og Stillehavet

Enda spanjoler, nederlendere og engelskmenn kom til å overta portugisernes herredømme over verdenshavene seinere, var det portugiserne som først skapte seg et oversjøisk imperium. De var også de siste til å gi slipp på det. Det portugisiske imperiet varte mer eller mindre fra 1415 til 1975. Det kom til å øve større kulturell innflytelse enn det som var tilfelle for andre maktens oversjøiske riker.

Ennå i dag er portugisisk det språket som flest på den sørlige halvkule snakker, og i likhet med engelsk er portugisisk det eneste språket i verden med morsmålsbrukere i alle fem verdensdeler. Dessuten er portugisisk ett av de mest talte språk i verden overhodet, nummer seks om man teller antall morsmålsbrukere. De landene der man snakker portugisisk, kalles lusofone, etter et gammelt navn på en del av Portugal, Lusitânia.

Stillehavet er ikke spesielt stille, men portugiserne kalte det Pacífico, det fredelige hav, fordi det var fredelig, med lite vind, akkurat da de kom dit for første gang.

Cantino-kartet (1502) © Biblioteca estense universitaria

NORGE OG PORTUGISISKTALENDE LAND

Det fins flere likhetstrekk i historien til Portugal og Norge:

Begge land ligger ved Atlanterhavet, og har fostret både fiskere og sjøfolk, oppdagere og eventyrere. I tillegg har det alltid vært handelssamkvem mellom Norden og Portugal, og i hvert fall i de siste tre hundre årene har det gått en strøm av klippfisk den ene vegen og portvin den andre.

Denne handelen har blitt utvidet til også å omfatte andre portugisisktalende land som Brasil, som også importerer mye klippfisk fra Norge. Til gjengjeld får Norge kjemiske produkter, mat og dyrefôr fra Brasil, blant annet soya, frukt og kaffe.

I våre dager har portugisisktalende land blitt av stor økonomisk interesse for Norge. Dette skyldes oljevirk-somheten: Det fins olje i Angola, Brasil, Mosambik og på Timor.

Visste du at Statoil har portugisisk som ett av sine offisielle språk?

Bacalhau © Bosc d'Anjou / Flickr.com

Dessuten er Brasil det landet som mottar mest humanitær hjelp fra Norge. I tillegg betaler Norge for forskjellige miljøverntiltak der (3 milliarder kroner hvert år fra 2008 til 2020). Det største fondet er Amazonas-fondet, som har som formål å verne regnskogen i Brasil. Ifølge Forskningsrådet er dette fondet Norges viktigste internasjonale bidrag for å begrense den globale oppvarmingen. Så hvis du vil bidra i arbeidet for klima og miljø, er det lurt å kunne portugisisk.

Amazonas, Brasil © Cosmopol | Dreamstime.com

Mange norske selskaper har hovedkvarter eller avdelinger i Brasil eller i noen av de portugisisktalende landene i Afrika. Derfor er det mange muligheter i yrkeslivet, blant annet i Brasil, for nordmenn som kan portugisisk, for eksempel som oversettere eller tolker eller som medarbeider eller leder i ulike bedrifter. Også på forskningsfronten er Brasil pekt ut som et samarbeidsland av Norges forskningsråd, som nylig

opprettet en egen stilling i Brasil for å fremme kontakter og prosjekter mellom Brasil og Norge. Utvekslingen av forskere med Portugal er også viktig. Det skjer både i regi av EU og gjennom egne avtaler.

Er du interessert i havbruk og fiskeri eller vindkraft? Brenner du for helsepolitikk eller kulturmøter? Da er de landene der de snakker portugisisk, noe for deg.

En brasiliansk indianer i Amazonas spiller trefløyte © Filipe Frazao | Dreamstime.com

OPPDAGELSESSREISENE

«NYE VERDENER TIL VERDEN»

Hvis du var på reise i et ukjent land og ikke visste verken hva eller hvem du kom til å møte, hvordan ville du komme i kontakt med folk da? Dette spørsmålet ble portugiserne stilt overfor under oppdagelsesreisene sine.

Det er verdt å se litt på de forskjellige måtene som kultur møter har skjedd på i de portugisisktalende landene opp igjennom århundrene.

Møtet med indianerne i Brasil

Det fins et veldig kjent brev fra 1500, som forteller om hvordan det første møtet mellom indianerne i Brasil og portugiserne fant sted. Det ble skrevet av Pero Vaz de Caminha, mens han var der, og opplevde det: Han fortalte hvordan indianerne og portugiserne oppførte seg, og hva de gjorde og opplevde.

Japan og portugiserne

Møtet med de første portugiserne gjorde et sterkt inntrykk på japanerne, som malte dem på skjerm Brett med lange og spisse neser. Innflytelsen på Japan ble stor, særlig når det gjaldt våpen, men også mat og religion.

*Japansk maleri på skjerm Brett som viser portugisiske handelsmenn.
©Kano Naizen - Kobe City Museum / Wikipedia*

Møtet med de innfødte i Santa Helena-bukta

Et annet møte som har blitt beskrevet, er møtet mellom de innfødte i Sør-Afrika og Vasco da Gamas menn, da de var på veg til India. Portugiserne prøvde å finne ut hvem disse mørke (de kalte dem «grå») menneskene var, ved å sammenlikne dem både med europeere og med svarte, afrikanske menn.

NOEN VIKTIGE PERSONER FØR OG NÅ

Vasco da Gama

Vasco da Gama var den første som dro sjøvegen fra Europa til India. Dette skjedde i 1498. Han var en tretti år gammel adelsmann fra Sines, som viste seg å være veldig modig. Seinere ble han stattholder for de portugisiske områdene i India, der han til slutt døde. Han er helten i dikterverket *Os Lusíadas*.

Luís de Camões blir regnet som den største dikteren i litteraturen på portugisisk. Portugisisk blir også kalt «språket til Camões». Det var han som skreiv det store heltediktet om oppdagelsesreisene, *Os Lusíadas*, i tillegg til en lang rekke vakre kjærlighetsdikt (sonetter). Han levde et liv fylt av eventyr og strabaser bl.a. i Lisboa, India og Kina.

Vasco da Gama
© Wikimedia Commons

Luís de Camões
© François Gérard | Wikimedia Commons

Marquês de Pombal var kongens kansler da det store jordskjelvet traff Lisboa i 1755, og det var på hans ordre at byen ble gjenoppbygd. Hans regjeringstid var veldig viktig, ikke bare for Portugal, men for hele det portugisiske riket: Han utviste jesuittene, og gjorde det obligatorisk å bruke bare portugisisk i Brasil. Samtidig avskaffet han slaveriet og inkvisisjonen. Han var en av de store herskerne i opplysningstida.

Keiser Dom Pedro

I flere år (fra 1808 til 1820) var Portugal et imperium, der overhodet bodde i Rio de Janeiro. Da den portugisiske kongen vendte tilbake til Portugal, ble sønnen hans, Pedro, igjen i Brasil. Slik ble Brasil selvstendig så godt som uten kamp. Selv om Dom Pedro til slutt måtte abdisere både i Brasil og i Portugal, hadde han stor betydning for begge land.

Marquês de Pombal
© Wikimedia Commons

Pedro I av Brasil
© Simplicio Rodrigues de Sá - Museu Imperial de Petrópolis

ANDRE PORTUGISISKTALENDE

Lula da Silva og **Dilma Rouseff**, de to brasilianske presidentene som har brakt millioner av mennesker ut av fattigdommen, og som har hatt stor innflytelse i hele Latin-Amerika.

António Guterres, FNs høykommissær for flyktninger (2005-2015) og **José Durão Barroso**, EU-lederen som mottok fredsprisen på vegne av EU i 2013.

Sebastião Salgado, verdenskjent fotograf, som har skildret menneskelig elendighet og naturens skjønnhet. Han ble seinere naturverner i Brasil.

Fernando Pessoa, en modernistisk dikter, som har mange beundrere i Norge.

I 2014 var det en bokhandel i Oslo som ikke solgte annet enn Fernando Pessoa's Uroens bok i en hel uke.

José Saramago, den eneste portugisisktalende forfatter som så langt har fått Nobelprisen, og **Paulo Coelho**,

som er den portugisisktalende forfatteren som er mest oversatt til norsk.

Oscar Niemeyer, en av de mest kjente arkitektene i verden på 1900-tallet. Han tegnet hele Brasília, den nye hovedstaden i Brasil.

Vinicius de Moraes, **Chico Buarque**, **Toquinho**, **Maria Bethânia**, **Elis Regina** og mange flere brasilianske populærmusikere. Portugisiske fadosangere som **Amália Rodrigues** og **Mariza**.

Flere idrettsutøvere: **Pelé**, **Eusébio**, **Ronaldo**, **Figo**, **Cristiano Ronaldo** (fotball); **Ayrton Senna** og **Emerson Fittipaldi** (Formel 1).

Filmregissørene **Fernando Meirelles**, **Manoel de Oliveira** og **António-Pedro Vasconcelos**. **Flora Gomes**, som er fra Guinea-Bissau, er en av de mest kjente filmfolkene i Afrika. Han bruker afrikansk musikk når han forteller historier fra Afrika på kreolsk.

Dilma Rouseff © Roberto Stuckert Filho/Presidência da República - Agência Brasil

Pelé, Brian Joy og Eusébio © BrianWilliam Joy | Wikimedia

Mariza © Emil Djumailiev | Dreamstime.com

Skuespillerne **Sônia Braga**, **Fernanda Montenegro**, **Rodrigo Santoro**, **Maria de Medeiros**, **Joaquim de Almeida** og **Diogo Infante**.

Isabel dos Santos fra Angola er trolig den rikeste forretningskvinnen i Afrika.

Andre som er kjent fra media, er **Gisele Bündchen** (verdens best betalte fotomodell), **José Mourinho** (fotballtrener i England) og **Catarina Furtado** (TV-kjendis, som skreiv bok om humanitær hjelp). Journalisten **Diana Andringa** har viet yrkeslivet sitt til etiske problemer som hefter ved journalistikken i totalitære samfunn, fra tortur til folkevandringer.

Sosiologene **Gilberto Freyre** og **Boaventura Sousa Santos**, sammen med teologen **Dom Helder Câmara**, har vært viktige i idéverdenen. Verdt å nevne er også kvinnelige forskere som antropologen **Alcinda Honwana**, kjemikeren **Priscila Kosaka** og biologen **Clara Pinto Correia**.

Maria de Medeiros
© Featureflash | Dreamstime.com

Gisele Bündchen
© Carrielson1 | Dreamstime.com

Chico Buarque ©
Wikimedia

Maria de Lurdes Pintasilgo
© Wikimedia

Minnesmerke over Sacadura Cabral og Gago Coutinho
©Hans Porochelt | Flickr.com

Santos Dumont var en av de aller første som fløy (1906), og **Gago Coutinho** og **Sacadura Cabral** var de første som krysset Sør-Atlanteren med fly (1922).

Kjemiingeniøren **Maria de Lurdes Pintasilgo** var den tredje kvinnen som ble statsminister i Europa (1979-1980). Hun fikk stor betydning for likestilling mellom kjønnene i Portugal.

Før portugiserne kom til det som seinere ble kalt Angola, hersket det en mektig dronning, **Lueji**, over et område som kaltes Lunda. Hun er udødeliggjort av den angolanske forfatteren **Pepetela** i boka **Lueji**.

LUSOFONI: MANGFOLDIGE KULTURER

Brasil er framtidens land. Brasil var for portugiserne det samme som Nord-Amerika var for nordmenn, nemlig mulighetenes land. Men det er en stor forskjell: Brasil var jo fram til 1822 en del av Portugal, og språket er det samme. I dag er Brasil ett av BRICS-landene med politisk og økonomisk innflytelse over hele verden. Men Brasil spiller også en stor kulturell rolle i dag, og da tenker vi ikke bare på fotball og karneval: Brasiliansk

musikk er verdenskjent. Hvem har ikke hørt Garota de Ipanema (The girl from Ipanema)? Og Brasil er en storeksportør av TV-serier.

Brasil har også store tradisjoner innenfor arkitektur. Vi har alt nevnt hovedstaden Brasília. Dessuten har landet en stor flyindustri.

KC-390 © Força Aérea Brasileira/Sgt Batista | Flickr.com

Palácio Alvorada: regjeringsbygget i Brasília av Oscar Niemeyer © Dabldy | Dreamstime.com

Lagoa, Rio de Janeiro, Brasil © Lazyllama | Dreamstime.com

Det var også blant annet i Brasil at frigjøringssteologien oppstod. Det er en teologisk retning hvor det legges vekt på rettferdighet, likeverd og frihet fra fattigdom og undertrykkelse, som hadde stor betydning i Latin-Amerika i 1960- og 70-årene. Og under den forrige presidenten, Lula, ble det satt i verk store sosiale tiltak, som Bolsa Família, familiestøtten, som har brakt millioner av mennesker ut av fattigdommen.

Brasil er et land med svært forskjelligartet natur – fra det indre av Amazônia-regnskogen til utløpet av

Iguaçu. Men visste du at ett av Brasils varemerker, palmetrærne, ble brakt dit av portugiserne i sin tid? Til gjengjeld har Brasil hatt stor innflytelse på Portugal, og derfra kommer for eksempel hengekøyer, mange slags mat, kaffe og tobakk.

Musikken i de to landene har også påvirket hverandre: Portugiserne brakte med seg instrumenter og europeisk musikk til Brasil, men det fins også dem som hevder at fado – en særegen portugisisk form for sang – har sitt opphav i Brasil.

Angola er det største portugisisktalende landet i Afrika, og Luanda er den største hovedstaden i et land der språket er portugisisk (om lag åtte millioner innbyggere). Angola ble selvstendig i 1975 etter en lang frigjøringskrig, og opplevde tretti år med borgerkrig etterpå. Fram til 1800-tallet ble de fleste slavene i Brasil hentet fra Angola, og derfor har Brasil i dag den nest største svarte befolkningen i verden. På det kulturelle området utmerker Angola seg med særegen musikk, matkultur og litteratur. Forfattere som Pepetela og Agualusa er anerkjent over hele verden, ikke bare i de portugisiskspråklige landene.

Mosambik er et stort land i Øst-Afrika, der det offisielle språket er portugisisk. De portugisiske sjøfarene kom dit på veg til India. I Mosambik har det bestandig vært mange asiatiske innbyggere og muslimer. Eusébio, «Den svarte panteren», en av de beste fotballspillerne noensinne, ble født og vokste opp i Mosambik.

Enda dette landet også har vært hjem søkt av borgerkrig etter frigjøringskrigen, har det vist stor livskraft både økonomisk og kunstnerisk, ikke minst, med navn som maleren Malangatana og forfatterne Mia Couto og José Craveirinha.

São Tomé e Príncipe er to øyer utenfor Afrika med et veldig stort biologisk mangfold. Innbyggerne der er etterkommere etter portugisere og framfor alt etter slavene, som ble brakt dit fra fastlandet fra 1500-tallet av. Nylig ble det skrevet en roman som solgte i store opplag, Equador. Handlingen i boka foregår på disse øyene rundt 1900.

São Tomé har en form for teater som ikke fins noe annet sted i verden. Det er en blanding av middelalderens teater i Europa og afrikanske tradisjoner, som kalles Tchiloli.

Tchiloli-skuespiller © TV Brasil - EBC / Flickr.com

Øst-Timor er den delen av det gamle portugisiske imperiet som lå lengst unna Portugal. Dessverre ble Øst-Timor mest kjent på grunn av at Indonesia invaderte landet i 1975. Det at frihetskjemperne José Ramos Horta og Ximenes Belo fikk Nobelprisen, bidro til å gjøre

Tradisjonelt hus i Øst-Timor © Florian Blümm | Dreamstime.com

Øst-Timor selvstendig i 2002. Folket i Øst-Timor har nær kontakt med Portugal enda i dag – både på grunn av alle flyktningene derfra som bor i Portugal ennå, og fordi det er mange portugisiske bistandsarbeidere i Øst-Timor nå. Den første presidenten, Xanana Gusmão, som ledet motstandskampen mot indoneserne, er også dikter.

Kapp Verde, øyriket utenfor vestpynten av Afrika, ble først befolket av portugiserne. I dag er så godt som hele befolkningen der en blanding av portugisere og afrikanere, som ble fraktet dit fra fastlandet.

De snakker en form for portugisisk (et kreolspråk). Kapp Verde er kjent for sine særegne musikkformer, blant annet morna. Særlig Cesária Évora har bidratt til å gjøre musikken fra Kapp Verde kjent rundt om i verden. I nyere tid har landet satset mye på turisme.

Fiskebåter utenfor Santa Maria, Praia, Kapp Verde © Sam74100 | Dreamstime.com

Macau er en by (og en liten halvøy) i Kina, som var under portugisisk styre fra 1557 til 1999, og som ennå har portugisisk som offisielt språk. Macau var veldig viktig både for Portugal og for Kina som omlastingshavn for varer mellom Europa, Kina og Japan. Macau spilte også en viktig rolle for spredningen av kristendommen i Asia fra og med 1500-tallet. Dikteren Camões skal ha overlevd et skipbrudd og ha bodd i en grotte i Macau. Den er det ennå mange som kommer for å se. Ellers er Macau kjent for alle kasinoene.

Guinea-Bissau er det av de portugisisktalende landene i Afrika der portugisisk språk står svakest. Samtidig er det det landet som har flest økonomiske problemer. Guinea-Bissau ble det første afrikanske landet som ble uavhengig fra Portugal. Allerede tidlig på 1960-tallet startet landet kampen for å løsrive seg. Lederen for frigjøringsbevegelsen for Guinea og Kapp Verde (PAIGC), Amílcar Cabral, var opprinnelig agronom. Mange så på ham som en afrikansk Che Guevara. Dessverre ble han myrdet i 1973 før Guinea-Bissau ble fritt.

Utsyn over Macau© Isabel Poulin | Dreamstime.com

Provinsen **Goa** som nå er en del av India, var portugisisk inntil 1961. Goa har spilt en viktig rolle i den portugisiskspråklige verden helt siden Vasco da Gama kom dit første gang. Det bor fortsatt veldig mange av portugisisk avstamning i Goa, og mange portugisere av indisk opphav har kommet derfra til Mosambik og Portugal.

Kirka Bom Jesus i Goa © Dr Ajay Kumar Singh | Dreamstime.com

Portugal er ett av de eldste landene i Europa. Det ble grunnlagt i 1143, og har hatt mer eller mindre de samme grensene siden 1249. Tidligere utgjorde det som er Portugal i dag, en del av den romerske provinsen Hispania, og deretter var det en del av det arabiske riket Al-Andalus.

Oppdagelsesferdene begynte i 1415. Tida som fulgte ble en gyllen tidsalder for Portugal. I 1494 ble Portugal og Spania enige om å dele verden mellom seg. Samferdsel og handel utviklet seg raskt i takt med skipsteknikken, og Portugal så seg som en representant for hele den kristne verden i Orienten. Under Napoleonskrigene flyttet det portugisiske hoffet til Brasil, og det førte til en kraftig vekst der, som igjen resulterte i at Brasil ble uavhengig i 1822.

Belém-tårnet, i Lisboa © David Elliott | Dreamstime.com

I 1910 ble republikken Portugal proklamert. Den hadde et klart progressivt preg, og satset blant annet sterkt på utdanning. Men som følge av stor politisk uro og dårlig økonomistyring ble republikken avløst av et fascistisk diktatur i 1930-årene. Diktaturet ble ikke avskaffet før under den såkalte Nellikrevolusjonen 25. april 1974. Den betydde frihet og demokrati og førte til at det ble slutt på alle kolonikrigene.

Portugal ble medlem av EU i 1986, og landet har opplevd en stor teknologisk og vitenskapelig utvikling siden da.

SPRÅKET

Portugisisk er et romansk språk. Det vil si at det stammer fra latin. Andre språk i den romanske språkfamilien er spansk, italiensk, fransk, rumensk og katalansk. Portugisisk har i stor grad blitt påvirket av arabisk, og derfor sier noen at det er et arabifisert latin, mens andre nettopp peker på at portugisisk har beholdt mange opprinnelige trekk fra latin.

En koran fra Al-andalus © Wikimedia Commons

Særegne bokstaver og tegn:

ç	cedilha
ã õ	til
á é í ó ú	acento agudo
à	acento grave
â ê ô	acento circunflexo

Disse bokstavene kan nok se underlige ut for en nordmann, men tegnene som er plassert over eller under bokstavene (diakritiske tegn), viser hvordan ord blir uttalt.

Opprinnelig var til et forkortelsestegn, en såkalt nasalstrek som står i stedet for en m i slutten av et ord. Forkortelsen bidro til å spare plass. Mange språk har aksenter, men det er bare portugisisk som har til over vokaler.

I 1539 gav João de Barros ut verdens første illustrerte grammatikk, en portugisisk grammatikk.

Forklaring av ordet olho 'øye' © Wikimedia Commons

**MAIS
AMOR
PARA
MAIS
AMOR**

**EU
AMO
VOCÊ**

**MAIS
AMOR
PARA
MAIS
AMOR**

**GENTILEZA
O CARINHO
E O RESPEITO
MAIS NATUREZA**

**MAIS
AMOR
POR**

**MA
AM
PO
FAV**

Veggkunst fra Rio de Janeiro, Brasil © www.magnolia.no

Noen karakteristiske trekk ved portugisisk:

- Man skiller mellom det som er midlertidig, og det som er varig: Man har to verb for 'være', *ser/estar*. (Det samme gjør man på spansk.)
- Portugisisk har mange nasale vokaler:

mão /mɐw/ (hånd)	mãe /mɐj/ (mor)	irmã /irmɐ/ (søster)	corações /kɔɾəsõjʃ/ (hjerter)	linda /lidɐ/ (pen)
sem /sɐj/ (uten)	com /kõ/ (med)	muito /mũitu/ (mye)	gostam /gõftɐw/ (de liker)	conto /kõtu/ (eventyr)
algum /algũ/ (noe)	fim /fĩ/ (slutt)	vêm /vɛjɐj/ (kommer)	entre /ẽtrɐ/ (mellom)	canto /kẽtu/ (sang)

OBRIGADA!

På portugisisk har man en måte å takke på som er unik blant vesteuropeiske språk. Hva man sier, er avhengig av om man er gutt eller jente. Hvis du er en jente, må du si «obrigada», og hvis du er gutt, sier du «obrigado».

DET ER IKKE LETT Å SI JA PÅ PORTUGISISK ...

Akkurat som på latin, svarer man bekreftende ved å gjenta verbet fra spørsmålet, i riktig bøydd form:

– *Estás boa?* 'Har du det bra?'

– *Estou.* 'Det har jeg'

Det ordet som egentlig svarer til ja, *sim*, brukes ganske sjelden.

NAVN PÅ UKEDAGENE

Når du ser på en portugisisk kalender, syns du kanskje det er underlig med alle tallene: 2^a, 3ª osv. De viser til ukedagene, for på portugisisk heter de *segunda feira* (2^a feira) 'andre dag', *terça feira* (3^a feira) 'tredje dag',

quarta-feira (4^a feira), *quinta feira* (5^a feira) og *sexta feira* (6^a feira) etter skapelseshistorien i Det gamle testamentet: Etter Herrens dag, *domingo*, kommer den andre dagen, så den tredje dagen osv. Dette skyldes naturligvis kirkens innflytelse i tidligere tider: Dager oppkalt etter hedenske guder – slik det fortsatt er i spansk, fransk, engelsk og norsk – erstattet man altså i portugisisk med betegnelser etter mønster av Bibelen.

INNFLYTELSE FRA PORTUGISISK PÅ ANDRE SPRÅK

Portugisisk kom til å sette spor etter seg i mange andre språk rundt om i verden. Noen eksempler:

Påvirkning fra portugisisk på indonesisk språk

minggu – domingo 'søndag'

terigu – trigo 'hvete'

keju – queijo 'ost'

sekolah – escola 'skole'

mentega – manteiga 'smør'

Påvirkning fra portugisisk på japansk

botan – botão 'knapp'

biidoro – vidro 'glass: materialet'

furasuko – frasco '(medisin)flaske'

kappa – capa 'kappe'

koppu – copo 'glass: til å drikke av'

pan – pão 'brød'

tempura – tempero 'krydder'

Påvirkning fra portugisisk på singalesisk (Sri Lanka)

(Riks)arkiv kalles tōmbuva på Sri Lanka, etter Torre do Tombo (det portugisiske riksarkivet). Andre ord:

anju – anjo 'engel'

kaisa – cais 'kai'

interu – inteiro 'hel'

gääruppuva – garfo ‘gaffel’
alpenetta – alfinete ‘knappenål’
almarya – armário ‘skap’
ventu – vento ‘vind’

Lånord på norsk og engelsk

Det fins flere ord med portugisisk opphav på norsk, selv om de fleste ikke er klar over det. Både «tank» (fra tanque) og «lugar» (fra lugar) kommer trolig fra portugisisk. Også flere navn på eksotiske varer eller fenomener har kommet gjennom portugisisk fra andre språk, for eksempel «ananas» (fra ananás), «jaguar» (fra jaguar) og «monsun» (fra monção). Til gjengjeld har de norrøne ordene for «babord» og «styrbord» blitt tatt opp i portugisisk, som bombordo (omtolket som «god siden», det vil si siden nær Afrika når en seiler sørover langs kysten) og estibordo.

Også engelske ord som «marmalade» og navnet «Bombay» kommer fra portugisisk marmelada og Bombaim («god bukt»), og begge kan føres tilbake til den portugisiske prinsessen Catarina de Bragança, som giftet seg med kong Charles II av England på 1600-tallet. Hun innførte blant annet også tradisjonen med «five o'clock tea» ved det engelske hoffet.

Navn

Ikke alle som har portugisiske navn, er av portugisisk avstamning. Dette gjelder for eksempel i dagens India. Årsaken til at mange har portugisiske navn, er at det en gang var på moten å ta et portugisisk navn.

I Brasil var det etter uavhengigheten imidlertid mange adelige som gjorde navnet sitt mer brasiliansk: De kalte seg for eksempel greven av Iguaçu, Itapajipe, Jurumirim osv.

I seinere tider har immigranter i Brasil, for eksempel av libanesisk opphav, tatt tradisjonelle, portugisiske navn, særlig fornavn.

Påvirkning fra andre språk på portugisisk

Påvirkningen har helt klart gått i begge retninger, og mange fremmedartede ord har kommet til Europa gjennom portugisisk, som igjen har blitt sterkt påvirket av arabisk, slik vi alt har nevnt. I tillegg til navn på yrker, ord for teknologi og betegnelser på ting i naturen, har man også uttrykk som Oxalá («Hvis Allah så vil!»), som er mye brukt også i våre dager.

arabisk (eller gjennom arabisk): dinheiro (‘penger’), açúcar (‘sukker’), aldeia (‘landsby’), azulejo (‘flis’), laranja (‘appelsin’), espinafre (‘spinat’), giz (‘kritt’), almofada (‘pute’), alfaiate (‘skredder’)

mellomamerikansk (muligens gjennom spansk): batata (‘potet’), cacau (‘kakao’), chocolate (‘sjokolade’), tomate (‘tomat’)

afrikanske språk: carimbo (‘stempel’), bagunça (‘kaos’), moleque (‘rampegutt’), banzé (‘oppstyr’), macaco (‘apekatt’), cochilar (‘småsove’)

brasilianske språk (gjennom tupi): capim (‘gress’), mandioca (‘maniok’), mirim (‘liten’), ananás (‘ananas’)

japansk: biombo (‘skjermbrett’), leque (‘vifte’)

kinesisk: tufão (‘tyfon’), majongue (‘mahjong’), chá (‘te’)

Visste du at portugisisk er det eneste språk i verden som har et eget museum, Museu da Língua Portuguesa, i São Paulo, Brasil?

SPORT, FRITIDSSYSLER OG FOLKELIG KULTUR

Fotball er en av de viktigste idrettene både i Brasil og Portugal, og begge land har fostret fotballspillere som er kjent over hele verden. Men det fins også andre idretter og fritidssysler av brasiliansk eller portugisisk opphav selv om de kanskje ikke er like kjent.

Capoeira er en kampidrett, som også har blitt kalt brasiliansk gymnastikk. Denne idrettsgrenen har mange utøvere i Norge også.

Portugisisk tyrefekting må også regnes som en egen sportsgren: Etter en rideoppvisning der en terger oxen, slåss menn med den med bare nevene. Dette kalles pega de caras. (Oxen blir ikke drept i manesjen.)

Bloco de rua, Olinda, São Luís do Maranhão, Brasil © Antônio Cruz/ABR | Wikimedia Commons

Karneval er noe de fleste forbinder med Brasil. Og riktignok er karnevalet i Rio det mest kjente, men det fins karneval overalt i den portugisisktalende delen av verden.

Det samme gjelder religiøse prosesjoner av alle slag. En av de mest kjente er prosesjonen Senhor dos Passos i Braga i Nord-Portugal.

*Fra prosesjonen Senhor dos Passos i Braga, Portugal
© Jose Goncalves/ Wikimedia Commons*

Brasilianerne og portugiserne setter også stor pris på Formel 1 (Brasil er land nummer tre i verden når det gjelder vinnere) og rulleskøytehokey, der Portugal har vært verdensmester. For ikke å snakke om surfing, sandvolleyball og strandfotball.

Formel 1 - Bruno Senna © Yummyyui | Dreamstime.com

Havsbølge - Portugal © Devy / Dreamstime.com

TEKNOLOGI OG VITENSKAP

Den brasilianske modellen for å bekjempe HIV

På 1990-tallet satte Brasil i verk banebrytende tiltak mot HIV. Antiretrovirale medisiner ble delt ut til alle som trengte det, i 1996. Dette programmet, Programa Nacional de controle de AIDS, ble gjennomført uten at man tok hensyn til de internasjonale legemiddelfirmaene, og det førte til at antallet nye AIDS-tilfeller ble halvert. Dessuten har det blitt delt ut kondomer gratis til alle som ønsket det, helt siden 1996. I Brasil har man kommet med svært originale tiltak for å bekjempe sykdommen, som spesiell støtte til de prostituerte.

En brasiliansk minister foreslo at denne modellen, som vanligvis blir kalt «den brasilianske modellen», også burde brukes i Afrika og andre steder i den tredje verden.

Portugal er blant de fremste når det gjelder vitenskapelige studier av havbølger

Ved å granske hvordan bølger blir dannet og hvordan de påvirker kysten, kan miljøet vernes.

Over hele verden blir det forsket på hvordan man kan utnytte bølgeenergien, men i Portugal fins det i tillegg prosjekter der man gransker hvordan ulike typer av bølger oppstår, slik at man kan gjenskape denne prosessen og lage kunstige korallrev, slik at man kan surfe uten å ødelegge kysten.

Visste du at i perioden 1998–2010 ledet forskere ved SINTEF i Oslo et strategisk prosjekt for portugisisk språkteknologi, Linguateca? De bygde opp en stor samling med tekster, programmer osv. som alle har fri tilgang til.

Instituto Terra: skogplanting i Brasil

Instituto Terra er et reservat som er opprettet av ekteparet Lélia og Sebastião Salgado for å fremme bærekraftig utvikling av Vale do Rio Doce i Brasil. På ti år klarte de å gjenskape 7 000 hektar med skog og de dyrket fram 4 millioner planter! De lærte mye mens de drev på, derfor utviklet de en Internettportal, SEMEAR, der de deler erfaringene sine med andre.

INSTITUTO TERRA

Deserto nas florestas
RPPN: Fazenda Boqueirão - Almerito / MG
Foto: Instituto Últimos Refúgios / Leonardo Merçon - 2012

© Instituto Últimos Refúgios / Leonardo Merçon - 2012

PASSER PORTUGISISK FOR MEG?

I Norge i dag er det stor mangel på folk som kan portugisisk.

Det er uheldig, for kjennskap til portugisisk språk er viktig for bistandsprosjekter, vitenskapelig samarbeid, i industrien og i forbindelse med handel og oljeutvinning.

Hvis du liker å reise og lære andre kulturer å kjenne, er portugisisk også en inngang til mange ulike samfunn.

Husk: Språk åpner dører!

Até breve!
Vi sees!

Lisboa, Portugal © Mlehmenn78 | Dreamstime.com

Rio de Janeiro, Brasil © Galinasavina | Dreamstime.com

LENKER OG LESESTOFF

MER INFORMASJON

Leira, Torkjell. *Brasil – Kjempen våkner*. Aschehoug, 2014.

Page, Martin. *The First Global Village: How Portugal Changed the World*. Casa das Letras, 2002.

Vaage, Ole. *Portugisisk på banen*.

<http://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/Publikasjoner/Spraaknytt/spraknytt-2014/Spraknytt-22014/Portugisisk-pa-banen>

Hvis du vil gå i dybden

Boxer, Charles R. *The Golden Age of Brazil: Growing Pains of a Colonial Society 1695–1750*, 1st edition 1962, 1995.

Lisbonne Hors les Murs. 1415–1580: l'invention du monde par les navigateurs portugais. (dir. Michel Chandeigne). Éditions Autrement, Paris, 1990.

Marques, A. H. de Oliveira. *History of Portugal*. New York, Columbia University Press, 1976.

Ribeiro, Darcy. *The Brazilian People: The Formation and Meaning of Brazil*. Translated from the Portuguese *Povo brasileiro* by Gregory Rabassa. Gainesville, University Press of Florida, 2000.

Russell-Wood, A. J. R. *The Portuguese Empire, 1415–1808: a world on the move*. Baltimore and London, The John Hopkins University Press, 1992.

På nettet

Norges ambassade i Brasil:

<http://www.noruega.org.br/Norsk/>

Norges ambassade i Portugal:

<http://www.noruega.org.pt/Norsk/>

Norges ambassade i Mosambik:

<http://www.norway.org.mz/>

Norges ambassade i Angola:

<http://www.noruega.ao/>

Brasils ambassade i Norge:

<http://oslo.itamaraty.gov.br/pt-br/Main.xml>

Portugals ambassade i Norge:

<http://www.portugalinnorway.com/>

Instituto Camões, Centro Virtual Camões:

<http://cvc.instituto-camoes.pt/>

Biblioteca Nacional, Portugal:

<http://www.bnportugal.pt/>

Biblioteca Nacional, Brasil:

<https://www.bn.br/>

Observatório da língua portuguesa:

<http://observalinguaportuguesa.pt/>

Brasileira:

<http://brasileira.no/>

Portugisisk på Universitetet i Oslo:

<http://www.uio.no/studier/program/euram/studie-retninger/portugisisk/index.html>

<http://www.hf.uio.no/ilos/forskning/vi-forsker-pa/portugisisk/>

Museu da língua portuguesa:

www.museudalinguaportuguesa.org.br

Linguateca: <http://www.linguateca.pt>

Fokus på språk – Spesialutgave 33/2015

© Fremmedspråksenteret 2015

ISBN: 978-82-8195-068-9 (trykket) 978-82-8195-069-6 (på nett)

ISSN: 1890-3622

FREMMEDSPRÅKSENTERET

www.fremmedspraksenteret.no

PORTUGISISK I VERDEN

Portugisisk åpner dører overalt i verden - fra Brasil til Angola og fra Macao til Portugal. I dette heftet får du en liten smak på alt du kan oppleve hvis du lærer portugisisk: et vakkert språk, en fascinerende historie og et fantastisk kulturelt mangfold.

Heftet er skrevet av portugisiskprofessor Diana Santos ved Universitetet i Oslo. Publikasjonen er støttet av Det portugisiske språkinstituttet Camões samt Den brasilianske og Den portugisiske ambassaden til Norge.